

Jar mølle

Lokalisering: GPS sone 32V
Ø 590880 N 6643855

Kort historie: Opprinnelig var det to møllebruk på Jar gård. Den største utnyttet den 5 meter høye Jarfossen. I flere hundred år delte den nedre mølla Jarfossen med et sagbruk. Det som står igjen er innhogget i fjellsiden, mange store steinblokker og noen vanntrukne stokker ved elvekanten.

Den øvre kan ha vært en bekkekvern i bekken ned fra Møllesvingen (Skogveien) eller som utnyttet stryket hvor elva rant gjennom juvet der Bærumsveien krysser Lysakerelva i dag. Annet enn en bra bygd vei fra elvebredden til Vollsveien er det ikke funnet fysisk tegn på beliggenheten.

Kartdokumentasjon: Tre kart som kan dateres til oppmåling i de to tiårene fra 1797: kvartmilskart utgitt i 1802, krigskolekadettens krokki fra 1808 og gårdskart fra 1817, dekker elvestrekning ved Jar gård.

Figur JM1: Stokker ved vannkanten viser orienteringen av mølle under Jarfossen.

Figur JM2: Utsnitt fra kvartmilskart over Lysakerelva ved Jar

Figur JM3: Krokki fra 1808

Figur JM4: Gårdskart over Jarskogen fra 1817

Alle tre kart viser to demninger og, i rekkefølge, sag - mølle - sag med møllen under Jarfossen.

Billedokumentasjon: Det finnes verken fotoer eller malerier som viser bruk under Jarfossen. Wilses bilde av fossen tatt i 1902 viser heller ingen tegn til rester etter ei vannrenne.

Skriftlig dokumentasjon: Thorvald Østbye (1949¹) siterer fra en protokoll fra Aker sørenskriveri over en takstforretning avholdt 25. juli 1794. Østbye feilplasserer mølla, som lå rett nedenfor Jarfossen. I moderne språkdrakt:

Selve møllehuset 14 alen lang og 12 alen bred (8,7 x 7,4 meter²) oppført i tømmer med 31 kvarv³ til røstet. Det var innredet loft øverst.

Taket var av bord tekket med taksten, som kun er å oppfatte på røstes to sider da de øvrige 2 sider er gavler.

Inventaret: 2 par siktekverner diameter 1³/₄ alen (1,1 meter) 5 tomme (130 mm) tykk; 2 par å diameter 2 alen (1,25 meter) og 5 tommer tykke. 1 par sammalskverner diameter 7 1/2 qt (1⁷/₈ alen = 1,2 meter), 4 1/2 tomme (120 mm), alle par med tilsvarende understeiner. For øvrig sikter, melkister og fire kvernkister og kvernkall. Bruket drives ikke med hjul.

Trappen til loftet var 5 1/2 qt (1³/₈ alen = 0,86 meter) bred med 11 trinn (å 9 tommer = 180 mm). Den utvendig trapp hadde 6 trinn.⁴

Fra terreng gikk det ei 19-alen (11 meter) lang bru som førte **ned** til mølleloftet. Den var bygd på tre lange stokker med bakhun som belegg.

Huset til mølleren var 7 x 5 1/2 alen (4,4 x 3,3 meter) med 10 kvarv (ca. 2,25 meter høy) på den ene siden og 7 (ca. 1,6 meter høy) på den andre. Det var forfallent tørkehus på 8 x 7 alen (5 x 4,4 meter).

Videre opplysninger:

Tidslinjer sammensatt fra diverse kilder

1693	Anne Krefting har 2 møllebruk: øvre m/ 1 kvern, nedre med 1 melkvern og 1 siktkvern
1763	20.6. Jar gård solgt fra Wold til Morten Leuch d.y. Pris rdl 3802 med møllebruk med 3 kverner
1766	2.12. Morten Leuch får kgl. bevilling til å drive mølle i Jarfossen i 6 år fremover, med ingen annen mølle innen 3 fjerding (ca. 3 km)
1793	1.1. overtar Torgersen privilegiet til Jar mølle i 50 år mot rdl 25/år
1794	25.7. Taksert til 128 rdl.
1797	Kart viser to demninger, til Jarsagene og Jar mølle
1817	Kart viser 3 vannhjul på langs Lysakerelva ved Jar gård med to demninger
1860	Jar mølle nedlegges når demningen til nedre Jar sag høynes

Angående mølla med en kvernstein omtalt i 1686, viser krokien og gårdskartet en foss eller demning helt nord langs Jars elvestrekning. Dette tilsvarer juvet der hvor

¹ Thorvald Østbye i *Jar Vel* 25 år s.94

² Merk at 12 alen var standardlengden på tømmerstokker. Bærebjelker bestemte bredden på bygg og rom i større bygg.

³ Et stokkelag eller kvarv var gjerne 9 tommer høy. 1 dansk tomme = 26,1 mm, så 31 kvarv = 7,4 meter

⁴ Disse trappene indikerer en høyde på 2,2 meter i 1. etasje og med arbeidsgulvet 1,3 meter over bakken ved døren. Da er loftsetasjen 3,8 meter til røstet om man har en 45-graders takvinkel.

Bærumsveien og -banen krysser Lysakerelva i dag. At det var stryk på stedet er høyst sannsynlig siden det var her at elvedalen var smalest. Men stedet er utilgjengelig p.g.a. den bratte dalsiden. . Om det var demning kan det ha vært en lav steindemning som lettet tømmerfløting over det grunne elvestrekkningen nordover.

Et alternativ er nederst langs bekken nedenfor Skogveien. Langs Vollsveien omtales svingen som Møllesvingen. Dette er en typisk plassering for en bekkekværn.

Et senere kart, Widerbergs kart over Oslo og omegn datert 1864 viser kun et sagbruk på Jar men ingen mølle, noe som samsvarer med at Jar mølle ble nedlagt i 1860 da demningen til nedre Jar sag ble forhøyet.

Rekonstruksjon: Koordinatene til hjørnene på møllas hovedbygg er estimert med 1 meters usikkerhet i EUREF sone 32 som:

N	Ø
6643861,0	590884,0
6643858,1	590875,8
6643851,2	590878,2
6643854,0	590886,4

Det ligger ikke igjen noen utvetydige tegn etter tørkehuset som er omtalt i takstbrevet. Det er tilstrekkelig areal sør for mølla innenfor de bratte skrentene, også med sikkerhetsmargin for steinsprang

Figur JM5: Anslått plassering av Jar mølle, sett mot nord. Langs kantene i nord, vest og øst ligger det store veltete steiner. Kanten i nord følger fjellet vestover.

Figur JM6: Rekonstruksjon av Jar mølle med sitt tørkehus og vannrenne direkte fra Jarfossen. Dimensjonene er tatt fra en forsikringsprotokoll.

Tilstand og behov

I 2009-10 ble turvei L-1 i Bærum nordover i 300 meter fra Plassen på Jar oppgradert. Elvebredden ble forsterket med tre-fire rad med kjempesteiner. Dette innebar overdekning av den antatte søndre vegg til Jar mølle og dens tørkehus. Det ligger uvanlig mange stein fra tørmur langs elva og langs fjellveggen nord i området.

Steinene på plassen kunne ryddes til en firkant som avmerker møllebyggets beliggenhet. Dette vil også gi et oppholdsområde for folk som bade under Jarfossen.

Skilt kan settes opp med opplysninger om stedets historie som møllebruk.

Figur JM7: Jarfossen med ny oppbygde turvei. Mølla lå innerst ved enden av kantsteinene

Figur JM8: Jar mølles beliggenhet under Jarfossen. Brua gikk fra veien i toppen av skrenten bak mølla og til loftsetasjen.